શ્રીગોકુલેશ પાઠશાળા

અંક ૧૪

ચૈત્ર સુદ ૧૧, ૨૦૬૪

શ્રીકામદા એકાદશી વ્રત

શ્રીવલ્લભકુલભૂષણ સકલ શાસ્ત્ર શ્રુતિધાર,
વકતા કર્તા રક્ષક શિક્ષક ધર્મ સુચાર.
શ્રીસુરેશપ્રભુ એક જે શ્રીગોકુલ ઘરના ધણી,
રાખી સૃષ્ટિને નિજચરણે, ધરી સિદ્ધાંતની છડી.

સર્વ શ્રીગોકુલેશચરણશરણાનુરાગી સમાજ,

જૈ જૈ શ્રીગોકુલેશ,

શ્રીગોકુલેશ પાઠશાળા આપ સર્વે શ્રીગોકુલેશચરણશરણાનુરાગી સમાજ ને શ્રીરામ નવમીની વધાઇ પાઠવી રહ્યાં છે. સાથેજ શ્રીમહાપ્રભુજીના પ્રાગટ્યોત્સવની આગમ વધાઇ. શ્રીગોકુલેશ પાઠશાળા ને ચૈત્ર વદ ૧૧ એટલે શ્રીમહાપ્રભુ પ્રાગટ્યોત્સવ પર એક વર્ષ પૂર્ણ કરી રહ્યાં છીએ. તેની આપસૌ પાઠકોને જાણીને હર્ષ થશે. આપણે ઉત્તરોત્તર માર્ગીય જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકીએ, એજ હેતું શ્રીગોકુલેશ પાઠશાળા સંકલિત કરી રહ્યાં છીએ.

વધું ન કહેતાં આપણે સૌ માર્ગમાં કથા પક્ષના માધ્યમે આગળ વધીએ. અને શ્રીમહાપ્રભુની અમુલ્ય વાણીનો રસાસ્વાદ માણીએ, જાણીએ, વિચારીએ, આચરીએ.

ભાવત્ક

દાસ ગોપાલ (વડોદરા), રાજેન્દ્રભાઇ કડકીયા (યુ.એસ.એ)

।। શ્રીગોકુલેશો જયતિ ।।

ગુરુ શિક્ષા - ૭

સ્વાભિમાન- ગોસ્વામી શ્રીદેવકીનન્દનાચાર્યશ્રી

...ગતાંકથી આગળ

જીવની આપણા ત્યાં શું પ્રક્રિયા બતાવવામાં આવી, સચ્ચિદાનંદથી ભગવદ્ ઇચ્છા થકી એ સચ્ચિદાનંદાત્મક અણુપરિમાણ સૂક્ષ્મ જીવ જુદા પડે છે. એટલે કે સચ્ચિદાનંદાત્મક પૂર્ણ સ્વરૂપથી જીવ છુટો પડે છે, તે સૂક્ષ્મ છે. જુદા પડવા માટે અવકાશ જોઇએ. કોઇ જગ્યાએ અવકાશ ન હોય, તો કોઇ વસ્તુ ક્યાં જુદી પડે ?

તમે જુઓ એક લાકડીનો ટુકડો લો. હવે લાકડીના ટુકડો ક્યાં જુદો પડે ? ત્યાં કોઇ અવકાશ તો છેજ નહિં અને જો તમે ભૌતિક શાસ્ત્રીને આ વાત કરશો તો એ કહેશે કે આ બધા તો વિદ્યુત પ્રવાહ છે. બીજું કઇ નથી એટલે એ આખો વિષય જોદ છે એટલે અવકાશ જોઇએ.

જુદા પાડવાનું જેમ`ક આગમાંથી તણખા નીકળે છે. આગમાંથી તણખા નીકળે છે અને અવકાશ છે તેથી નીકળે છે. એટલે અહીં અવકાશ પણ બ્રહ્માત્મક છે અને એમાંથી જે જુદા પડવાની પ્રક્રિયા સ્વયં બ્રહ્મ છે, એટલે બ્રહ્મમાં બ્રહ્માત્મક અવકાશમાં, બ્રહ્મથી, બ્રહ્માત્મક અંશ બ્રહ્માત્મક રીતે જુદા પડી રહ્યા છે. આનું નામ શુદ્ધ બ્રહ્મવાદ. તેથી જે અંશ છે તે પોતે સચ્ચિદાનંદ છે. જેમ અગ્નિ અને તણખામાં ગુણધર્મ સરખા છે. ફેર એટલો છે કે અગ્નિ વ્યાપક છે અને તણખો છે એ એના પરિમાણમાં નાનો છે, સિમિત છે.

અને આ જગ્યાએ આવીને ભગવદ્ ઇચ્છાથી જે સચ્ચિદાનંદમાંથી સદ્ અંશ પ્રબળ બને છે અને તે વધુ સક્રિય થાય છે. અને જ્યારે વધુ પ્રબળ બને છે એ વખતે, કાંઇક અંશમાં એ સદ્ અંશના પ્રબળ થવાથી આનંદ અંશ તિરોહિત થઇ જાય છે. એ આનંદ અંશ તિરોહિત થયો, અને તે રીતે પ્રધાન સદ્ અંશ વાળો જે અંશ છે તેને જીવ સંજ્ઞા પ્રાપ્ત થાય છે.

આનંદ અંશ તિરોહિત થયો એટલે તે નિષ્ક્રિય થયો, તેનો નાશ થતો નથી તે અત્યારે ક્રિયાશીલ નથી. વિજ્ઞાનની ભાષામાં કહીએ તો તે પ્રમાદી-જડ, કોઇ ક્રિયા કે ગતિ માટેની શક્તિવિહોણું થઇ ગયો.

જીવ સંજ્ઞા આપણે આનંદ અંશના તિરોધાન થયા બાદ જ આપીએ છે. અંશ(જીવ) પણ ભગવદાત્મક છે. એટલે અંશી (ભગવાન) અને અંશ (જીવ), ભગવદ્ અંશ કહેશો. તમે જીવ નહિં કહી શકો. જ્યારે આનંદ અંશ તિરોહિત થશે તો એ જીવ સંજ્ઞા વાચી થઇ ગયો અને એ શુદ્ધ અવસ્થા છે. કારણ હજી સુધી બીજી પ્રક્રિયા શરૂ થઇ નથી.

આનંદ અંશ જે ક્ષણે તિરોધાન થયો. હવે અહીંયા જે ક્ષણની વાત છે તે પણ સમજવા જેવી છે. કારણ પરમાત્માના સંબંધમાં દેશ અને કાળ સમય અને અવકાશ કોઇજ અસ્તિત્વ ધરાવતા નથી.

આપણું અસ્તિત્વ દેશકાળમાં ઘટિત થઇ રહ્યું છે. એટલે આપણે સમય અને અવકાશથી બહાર વિચારી શકતા નથી. એટલે એ વખતે કાંઇ જ ક્ષણ નથી, પણ જે જે બિંદુએ આ આનંદ અંશ તિરોહિત થા રહ્યો છે, એની સાથે શું બન્યું જુઓ.

ભગવાનને આપણે ભગવાન કેમ કહીએ છીએ? કારણ ૬ પ્રકારનું સામર્થ્ય રહેલું છે. ત્રિલોકમાં જે ઘટિત થઇ રહ્યું છે એના સામર્થ્યનો અંદાજો તો લગાવી શકાતો જ નથી. આપણી પાસે એવું કાંઇ જ યાંત્રિક સાધન નથી કે આપણે તેનાથી આ સામર્થ્યને માપી શકીએ. છતાંય જે કંઇ આપણને શાસ્ત્ર, ઇતિહાસ આપણને બતાવી રહ્યા છે કે આ ત્રિલોકી નું સર્જન કરનારા, જે પરમાત્મા છે જે પોતાના ભ્રુભંગથી આખી સૃષ્ટિનું સર્જન કરી રહ્યો છે અને એ અનંત કોટિ બ્રહ્માંડનો નાયક છે. અને એ અનંત કોટિ બ્રહ્માંડના સર્જન પછી પણ એના વિદ્યુત થાકી જાય છે. એવું નથી કે વિદ્યુત ખલાસ થાય, એનું કાંઇ સમાપન થતું નથી. આ બધાં અનંત કોટિ બ્રહ્માંડના સર્જનથી આપણા માથાનું યંત્ર ચલાવીને સમજ્યાનો પ્રયત્ન કરી શકીએ કે એનું સામર્થ્ય શું થઇ શકે. આ સામર્થ્યના ૬ ધર્મ .

ઐશ્વર્ય, વીર્ય, યશ, શ્રી, જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય. આ ૬ સામર્થ્ય એટલે ૬ રીતે ક્રીયાશીલ થતું સામર્થ્ય. તે ભગવાનમાં છે. આમ આ ૬ ભગવદાંશમાં પણ આવેલું જ છે, ભલે અણું

પરિમાણની રીતે, હવે એ ૬ પ્રકારનું જે સામર્થ્ય છે આનંદના તિરોહિત થતા જ એ ૬ પ્રકારનું સામર્થ્ય એ અંશને છોડી દે છે. એ પણ તિરોહિત થઇ જાય છે. અને એ તિરોહિત થવાની સાથે શું બને છે કે ઐશ્વર્ય જવાથી માણસ દીન-હીન બની જાય છે. વીર્ય, યશ, શ્રી, જ્ઞાન અને વૈરાગ્યના અંશભૂત જે અંશ હતો તે તિરોહિત થાય છે.

જે માણસનું પ્રતિકારાત્મક શક્તિ નબળી થઇ ગઇ હોય તો સામાન્ય રોગ પણ તેના પર તરતજ હુમલો કરી શકે છે. એટલે અવિદ્યાને પૂર્ણ ક્ષેત્ર મળી ગયું કે તે ભગવદ અંશ પર હુમલો કરે, એટલે જ્યારે ભગવદ્ અંશમાં રહેલા ઐશ્વર્ય, યશ, શ્રી, જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય તિરોહિત થઇ ગયા અને અવિદ્યા એ એને પકડી લીધો.

એ અવિદ્યાથી ગ્રસિત થઇને હવે આગળ સ્થૂળ દેહ જે કાંઇ એને મળશે તે પછીની વાત છે.

આ જે અંશ પણું છે તે કેવી રીતે અભિવ્યક્ત થાય છે? એ અહમ્‌માં થાય છે. આ અહમ્ માં એની મૌલિક અભિવ્યક્તિ રહેલી છે. અને એ અહમ્થી એ અભિવ્યક્તિ બીજા અંતકરણની ત્રણ વૃત્તિઓમાં પરાવર્તન (પ્રતિબિંબિત) થાય છે. અભિવ્યક્ત થાય છે અને તે પછી તે કર્મેન્દ્રિયમાં બહાર સ્થૂળ રીતે પ્રગટ થાય છે, એજ ચેતન તત્વ છે.

એક મોટરગાડીને તમે ઉદાહરણ તરીકે સમજો. ગાડી નવી હોય એટલે તેની બોડી, મશીનરી બહુજ અખંડ-અણુશુદ્ધ હોય, પેટ્રોલ છે, બધુંજ છે પણ દાંતાચક્ર તંત્રબદ્ધ નથી. જો દાંતાચક્ર ન હોય તો મને સમજાવો ગાડી ચાલે કે ન ચાલે? દાંતાચક્ર તંત્રબદ્ધ ક્રિયાશીલ ન હોય તો ગાડી આગળ ન જ વધે. તો જેમ ગાડીમાં બધુજ હોય, આખી બધાંજ યંત્ર હોય, તે તમામ યંત્રની જગ્યાએ મનુષ્યમાં ચિત્ત જ છે. તે સંપૂર્ણ યંત્રના રૂપમાં છે. આખો આધાર છે, પાયો છે. તે પાયાનું નામ છે ચિત્ત. જેને આજના મનોવિજ્ઞાનીઓ શુક્ષ્મચેતન તરીખે ઓળખીું છે. અથવા અચેતનમન, એને જેટલો પરિપ્રેષ્ટ ભારતીય પૃષ્ઠભૂમિમાં છે તેટલો બીજે ક્યાંય નથી.

વાહનના તમામ યાંત્રિક ચક્રની જેમ ચિત્ત એ તમારું સંપૂર્ણ યંત્ર છે. હવે યંત્રમાં જેમ દાંતાચક્ર તમે મુકી દો એટલે વાહન ચાલવા લાગશે. અને અત્યાધુનિક વાહનયંત્રમાં પાંચમા દાંતાચક્ર મૂકવામાં આવેલ છે. તેનાથી મહત્તમ ગતી પર વાહન લઇ જઇ શકાય.

હવે એ વાહનની સંપૂર્ણ ગતી એ દાંતાચક્ર પર ટકી રહી છે. તમારે વધારેમાં વધારે ગતીથી કઇ વૃત્તિ દોડે છે. મન! બરાબર એ મન જ તમારુ દાંતાચક્ર વ્યવસ્થા છે. કેટલું દોડવું એનું કાંઇ ઠેકાણું નથી. પ્રથમ ગેયરમાં વાહન શરૂ કરો, પછી બીજામાં લાવો, પછી ત્રીજામાં લાવો, તેમ પાંચમાં સૂધી તો કેટલી બધી ગતી આવી જાય.

હવે કલ્પના કરો કે તમારી પાસે ગતી અવરોધક (brake system) ના હોય તો શું થાય? માર્ગ સાફ મળે ત્યાં સૂધી વાંધો નહીં આવે. પણ જો થોડેક જાવ અને break ન હોય તો ધૂમ ધડાકા ચોક્કસ થાય. એટલે જેના પાસે બુદ્ધિની brake નથી હોતી તેઓને ધૂમ ધડાકા થયા જ કરે છે.

બુદ્ધિનો વિવેક એવો છે કે તમને ક્યાં brake મારવી છે, અને ક્યાં brake નથી મારવી અથવા accelerator આપવું છે. એટલે ફરીથી વાહન ગતી પકડવા લાગે.

અને હવે કલ્પના કરો કે તમારી પાસે બધુ જ છે. પણ steering નથી. તમે વાહન ચલાવી શકાતું નથી. તમારી ગાડી ઘરમાંથી જ બહાર નીકળી ન શકે. એટલે આ steering તે તમારો અહમ્ છે.

આ automobile પરથી તમે આખું ધ્યાન આપો, તો તેનો જે આધાર છે, તે ચિત્ત છે, તેથી ચિત્ત સેવામાં હોવા છતાં મન સેવામાં ન હોઇ શકે. અને મન હોઇ શકે, આથી શ્રીમહાપ્રભુએ જ્યારે સેવાનું લક્ષણ બતાવ્યુ ત્યારે ***ચેતસ્ત પ્રવણમ્*** .. દ્વારા આજ્ઞા કરી છે અને જ્યારે સેવાનું ફળ લક્ષણ બતાવ્યુ ત્યારે ***માનસી સા પરા મતા*** કહ્યું. કેમ આ બે શબ્દનો ઉપયોગ કરી રહ્યા છે? આ બહુ મોટો સવાલ છે. આખું શાસ્ત્રાર્થ અહિં રોકાઇ જાય. કેમકે એક જગ્યાએ શ્રીમહાપ્રભુ મન કહી ગયા, આવું કેમ બને?

જે સાક્ષાત વૈશ્વાનરના અવતાર છે. મુખારવિંદ (આસ્ય)નું સ્વરૂપ છે, એ આવા બે જુદા જુદા શબ્દો કેમ કહી શકે આવી ગઇ, ભાષા સમજાતી નથી. આખો વિચાર સમજાતો નથી, તેથી વિષમતા ભાષાની જણાય છે.

તમારા base માટે, જ્યારે સેવાની સાધન અવસ્થા છે, એ તમારું આખું તંત્ર ચલાવવા માટે Basic Machinary Automobileની ન હોય, તો તમારા brake, gear કે steering ક્યાંય કામ ન લાગે. Steering બધુ તો પછીની વાત છે. આખી machinaryનો base operate જોઇએ કે જેના ઉપર એ કરી શકે.

એટલે ચિત્ત જે છે તે મનનું સૌથી નીચેનું ધરાતલ છે. એ તમારું Unconcious Mind છે. અચેતન મન જેને તમે જાણતા નથી પણ એના પરાવર્તન-પ્રતિબિંબ આવે છે.

તમે માર્ગ પર ચાલી રહ્યા છો, રસિકભાઇ તમારી પાસેથી નીકળી ગયા, અને તમે આગળ વધી ગયા.

સાંજે જ્યારે રસિકભાઇ મળ્યા ત્યારે કહેવા લાગ્યા કે કેમ ગોવિંદભાઇ સવારે મળ્યા ત્યારે જોયું પણ નહીં અને બોલ્યા પણ નહીં? ગોવિંદભાઇ કહે મળ્યો હોઇશ પણ ધ્યાન કંઇક બીજી જગ્યાએ હતું.

એવું નથી કે શાહ સાહેબને તમારી આંખે જોયા ન હોય, તમારી આંખનાં Camera System દ્વારા શાહ સાહેબની નોંધ લેવાઇ. Camera એ તે છબીનો સંદેશો આપણા મગજમાં મોકલ્યો, પણ એ દૃષ્ટિએ બધું નોંધાવી દીધું, પણ તમારું મન એ સમયે આંખ સાથે જોડાયેલ ન હતું, તેથી આંખની જે પણ કાંઇ નોંધાયેલ બાબત હતી તે તમારા શરીરે સ્વીકારી નહીં. એટલે તમે તેમની સામેથી નીકળી ગયા પણ તમે નોંધી શક્યા નહીં કેમ કે મન ક્યાંક બીજે હતું. કેવું બખડજંતર થઇ ગયું. એટલે આ બધી કાર્યપદ્ધતી છે. આ બધું ખરા અર્થમાં તે ચેતન ને જ અભિવ્યક્ત કરી રહ્યું છે. Heavy Grid ઉપર જે વિદ્યુત તાર આવે છ. જો એજ Heavy Grid ને જો પોતાના ઘર વપરાશ પર સીધું મુકવામાં આવે તો શું થાય? બધી જગ્યા એ ધૂમ ધડાકા થઇ જાય.

..ક્રમશઃ

સંકલન :- દાસ ગોપાલ, જૈ જૈ શ્રીગોકુલેશ પરિવાર, વડોદરા

ગુરુ કેવા

દિક્ષા-મંત્રગ્રહણ અધિકારી - ૪

શિષ્યઃ- ગુરુદેવ! આપશ્રીએ ઉપર કહેવા પ્રમાણે દીક્ષા લેવાને બદલે ઉપદેશ લેવાનું સિદ્ધ થયું ત્યારે ઉપદેશ લેવાનું સ્વરૂપ તથા તેનો પ્રકાર શું છે તે આજ્ઞા કરો.

ગુરુદેવઃ- ઉપદેશનું સ્વરૂપ રામાર્ચનચંદ્રિકામાં રૂદ્રયામલનું વાક્ય લખીને કહ્યું છે કે – ચંદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહણને સમયે, તીર્થમાં, સિદ્ધક્ષેત્રમાં[૧] તથા તથા શ્રીહરિના સંનિધાનમાં, ગુરુ મંત્રમાત્ર કહે તે ઉપદેશ અને તેને લેવાનું જ વિધાન હોવાથી પદેશ લેવાનોજ સર્વત્ર પ્રચાર ચાલે છે અને તેવાજ અભિપ્રાયથી બ્રહ્મવૈવર્ત પુરાણમાં કહેલ છે કે -

અર્થઃ- હરિના મંત્રોપદેશ માત્રથી મંત્રોપદેશ લેનારા પુરુષોતો મુક્ત થાય છે. પરંતુ તેના કરોડો પૂર્વજો તેમજ પછીથી થનારાઓ પણ મુક્ત થઇ જાય છે. તેમ કોટિ જન્મમાં સંચિત કરેલાં પાપોથી પણ મંત્રગ્રહણ કરનાર મુક્ત થઇને શુદ્ધ થાય છે. પુત્ર, સ્ત્રી, શિષ્ય, નોકર અને સંબંધિઓને જે સન્માર્ગ બતાવે છે તેની નિત્ય સદ્ગતિ છે.

શિષ્યઃ- ગુરુદેવ! ઉપરના વચનો દ્વારા તો એ સ્વયં સિદ્ધ થાય છે કે કુલપરંપરાપ્રાપ્ત સત્સાંપ્રદાયિક વૈષ્ણવ સદ્ગુરુ પાસેથી ઉપદેશ લેવું. અને ઉપર કહ્યા પ્રમાણે જે સન્માર્ગ બતાવે છે તેની નિશ્ચિત સદ્ગતિ થાય છે.

પણ મને એક શંકા થાય છે, કે જેમ જ્ઞાનમાર્ગ પણ સન્માર્ગ છે, અને જ્ઞાનમાર્ગથી મુક્ત થવાનાં વાક્યો પણ મળે છે. જેમ કે ***ऋते ज्ञानान्न मुक्तः*** જ્ઞાન વિના મોક્ષ નથી. ***तमेव विदित्वाऽतिमृत्युमेति नान्यः पन्था विद्यतेऽयनाय*** તે આત્માનેજ જાણીને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે, મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાનો બીજો માર્ગ નથી. વગેરે વાક્યોથી સ્પષ્ટ સિદ્ધ થાય છે કે મુક્તિ એટલે મોક્ષ અને તે જ્ઞાન વગર મળતો નથી માટે જ્ઞાનમાર્ગની રીતે પ્રૈષ મંત્રનો ઉપદેશ લઇ સન્યાસ ગ્રહણ કરી જ્ઞાનમાર્ગમાં રીતે પ્રૈષ મંત્રનો ઉપદેશ લઇ

સન્યાસ ગ્રહણ કરી જ્ઞાનમાર્ગમાં પ્રવૃત્ત થવું એ ઉત્તમ માર્ગ છે કે કેમ? આપશ્રી મારી શંકાનું કૃપા કરી સમાધાન કરશો.

ગુરુદેવઃ- તારી શંકા બહુ સારી છે. જ્ઞાનમાર્ગ, કર્મમાર્ગથી ઉત્તમ છે, એમાં સંશય નથી પણ જ્ઞાનમાર્ગ એટલે શું? એ તમારે સમજવું જોઇએ. ब्रह्म सत्यं जगत्मिथ्या – બ્રહ્મ સત્ય છે જગત મિથ્યા છે. એ જ્ઞાનમાર્ગ નથી પણ सर्वं खल्विदं ब्रह्म - આ જેટલું દેખાય છે તે સર્વ બ્રહ્મ છે पुरुष एवेदः सर्वे यद्भूतं यच्च भाव्यम्

આ સર્વ દેખાય છે તે, જે થઇ ગયું છે તે અને જે થવાનું છે તે સર્વ પુરુષ જ બ્રહ્મ છે, એ શુદ્ધ અદ્વૈતરૂપ જ્ઞાન થાય (શ્રીશંકરાચાર્યજીનું તત્ત્વજ્ઞાન) તેનુંજ નામ જ્ઞાન છે અને તે પણ ગીતાજીના તેરમાં અધ્યાયમાં લખ્યા પ્રમાણે શ્રીગોકુલેશની અનન્ય એટલે બીજા દેવની ભક્તિનો અંશ પણ હૃદયમાં આવે નહીં તેવી રીતની અવ્યભિચરિત ભક્તિ યુક્ત હોવું જોઇએ, કેમકે શ્રીગીતાજીના તેરમાં અધ્યાયના સાતમાં શ્લોકથી આરંભીને અગીયારમાં શ્લોક સૂધી જ્ઞાનનાં લક્ષણો કહ્યાં છે, ત્યાં શ્રીગોકુલેશમાં અવ્યભિચારિણી ભક્તિ પણ કરવાનું કહ્યુ છે તે શ્લોક આ છેઃ

अमानित्वमदम्भित्वमहिंसा क्षान्तिरार्जवम् ।

आचार्योपासनं शौचं स्थैर्यमात्मविनिग्रहः ।।७ ।।

इन्द्रियार्थेषु वैराग्यमनहङ्कार एव च ।।

जन्ममृत्युजराव्याधिदुःखदोषानुदर्शनम् ।।८ ।।

असक्तिरनभिष्वङ्गः पुत्रदारगृहादिषु ।।

नित्यं च समचित्तत्वमिष्टानिष्टोपपत्तिषु ।।९ ।।

मयि चानन्ययोगेन भक्तिरव्यभिचारिणी ।।

विविक्तदेशसेविन्वमरतिर्जनसंसदि ।। १० ।।

अध्यात्मज्ञाननित्यत्वं तत्त्वज्ञानार्थदर्शनम् ।।

एतज्ज्ञानमिति प्रोक्तमज्ञानं यदतोऽन्यथा ।। ११ ।।

આ શ્લોકોમાં જ્ઞાનનાં લક્ષણો બતાવતાં *મારામાં અનન્ય બની ઇતર દેવોનો આશ્રય લીધા સિવાય મારી ભક્તિ કરવી.* આ વાક્યથી ભક્તિનું નિરુપણ છે અને ભક્તિથીજ ખરું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે; તે સિવાયનું જ્ઞાન તે યથાર્થ જ્ઞાન નથી માટે જ્ઞાનમાં પણ ભક્તિની અપેક્ષા છે. તેમજ જ્ઞાનનાં ફલ ઉપર દૃષ્ટિપાત કરતાં પણ જ્ઞાનીઓને અક્ષર પ્રાપ્તિ માની છે, પુરુષોત્તમ-શ્રીગોકુલેશની નહીં.

(...ક્રમશઃ)

સંકલન :- દાસ ગોપાલ, જૈ જૈ શ્રીગોકુલેશ પરિવાર, વડોદરા

સિદ્ધાંત રહસ્ય

..ગતાંકથી આગળ

ગુરુદેવ:- ગયા વખતે આપને સમજ્યા કે માત્ર બ્રહ્મસમ્બન્ધ લઈ અને સંસારમાં રચ્યા પચ્યા રહેવાથી કાંઈ નિર્દોષ નથી બની શકતા. હવે આગળ જોઈએ.

भगवत्सेवकाः ये तु कथञ्चिद्भिन्नतां गताः।

सर्वात्मना पापनाशः तेषामेव भवेद् ध्रुवम्।।

त.दी.३/६/२०

તેથી જે પૂર્વમાં ભગવત્સેવકો હતા અને કોઇ હેતુવિશેષના કારણે અહીં (લોકમાં) આવ્યા, તેઓના માટે જ આ માર્ગ છે તેથી તેઓના વડે બ્રહ્મસંબંધ કરવા પર, તેઓ સર્વ દોષોથી નિવૃત્તિ પામે છે. આ માર્ગમાં તેઓનો જ અધિકાર હોય છે (દ્રષ્ટવ્ય શ્રીલાલૂ ભટ્ટજી કૃત પ્રમેયરત્નાર્ણવાન્તરગત પુષ્ટિભક્તિ અધિકાર વિવેક). આ જ વાતને અનુલક્ષી શ્રીમહાપ્રભુએ પોતાના નિબન્ધમાં આજ્ઞા કરી છે કે

सात्विकाः भगवद्भक्ताः ये मुक्तावधिकारिणः।

भवान्तसम्भवाः दैवात्तेषामर्थे निरूप्यते।।

त.दी.१/

જેઓ સાત્વિક છે, ભગવદ્ ભક્ત છે, જેઓ મુક્તિ માટે અધિકારી છે અને દૈવયોગથી જેઓનું અન્તિમ જન્મ છે એવા જીવો માટે જ આ શાસ્ત્રાર્થ પ્રગટ કરી રહ્યો છું. જો કે – सर्वेऽधिकारिणो ह्यत्र विष्णुभक्तौ यथा नृप।

આ વાક્યમાં માઘસ્નાન વિષયક વાક્યમાં કહેલા દૃષ્ટાન્તથી અને देवोऽसुरो मनुष्यो वा અને આ વાક્યમાં સ્વરૂપયોગ્યતા તો જીવમાત્રની હોવાથી દરેકનો ભક્તિમાં અધિકાર છે જ છતાંય ફલોન્મુખતા તો ઉપર કહેલા જીવની થાય છે. તેથી બ્રહ્મસંબંધ એવા જીવોને જ કરાવવો જોઇએ. જીવોમાં ઉત્કૃષ્ટપણું ઉત્કટ ભજન, આદરથી ઉત્પન્ન થયેલ શ્રીગુરુદેવની સેવા-પરિચર્યા કરવાથી અને શ્રીગુરુદેવ દ્વારા કરેલ પ્રશ્ન-માર્ગમાં રુચિ-વેશભૂષા-ભાષા-આચારવિચારના આધારે વિચારવું જોઇએ. જે જીવે પૂર્વમાં પાપાચરણ કરેલ હોય છતાંય જો તેનેમાં ભગવન્માર્ગની ઉત્કન્ઠા જાગૃત થાય તો તેવા જીવને પણ બ્રહ્મસંબંધનો ઉપદેશ કરવો જોઇએ. શ્રીભગવાન ગીતામાં આજ્ઞા કરે છે -

अपि चेत्सुदुराचारो भकते मामनन्यभाक्।

साधुरेव स मन्तव्यः सम्यग्व्यवसितो हि सः।।

(गीता ९/३०)

હે અર્જુન! જો કોઇ અતિ દુરુચારી પણ કેમ ન હોય છતાંય જો એ અનન્યભાવથી મારો ભક્ત બની મારું ભજન કરે છે તો તે સાધુ કહેવા યોગ્ય છે. કેમકે તે યર્થાથ નિશ્ચયવાળો છે. એ જાણે છે કે પરમાત્માના ભજનની સરખામણી બધું જ તુચ્છ છે.

क्षिप्रं भवति धर्मात्मा शश्वच्छान्तिं निगच्छति।

कौन्तेय प्रतिजानीहि न मे भक्तः प्रणश्यति।। (९/३१)

તેથી હે અર્જુન! શીઘ્ર જ તે ધર્માત્મા બની જાય છે અને નિત્ય પરમ શાન્તિને પામે છે. તૂ નિશ્ચિતપણે સમજી લે કે મારા ભક્તનો કદાપિ નાશ થતો નથી. જે નામાં પોતે ઉત્કન્ઠા નથી પણ સતપુરુષો/મહાપુરુષો/ગુરુજનોના સંગ વડે કે કુલપરંપરાના આધારે ભક્તિ કરે છે, તેવો જીવ પણ ઉપદેશનો પાત્ર છે. જો કે એવા જીવમાં ભગવત્કૃપા સંદિગ્ધ હોવાથી ફલોન્મુખતાનો નિર્ણય કરી શકાતો નથી, તથાપિ એવી પરિસ્થિતિમાં ઉપદેશ કરવા પર તે ઉપદેશ કરનાર શ્રીગુરુદેવ દોષના પાત્ર થતાં નથી. ઈતાંય ઉપદેશ કરવો જોઇએ કેમકે સત્સંગના કારણે તેનામાં ફલોન્મુખતાની સમ્ભાવના હોય છે. પણ ઉપદેશ આપતા પહેલા તેની અતિસૂક્ષ્મતાથી પરીક્ષા કરી લેવી જોઇએ. જો એવા જીવને ભગવદ્ ધર્મોમાં પછી શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાય છે તો શ્રીમહાપ્રભુ ઉપદેશેલ પ્રકારથી બોધ આપવો જોઇએ. શ્રીમહાપ્રભુ આજ્ઞા કરે છે કે -

यथा यथा हरिः कृष्णो मनस्याविशते निजे।

तथा तथा साधनेषु परिनिष्ठा विवर्धते।।

જેમ જેમ પોતાના મનમાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પધારે છે તેમ તેમ તે (ભાગવત) સાધનોંમાં નિષ્ઠા વદ્યતી જાય છે. પણ જો કોઇ જીવ, ભગવાન અને ભગવદ્ ધર્મો પ્રત્યે ઉદાસીન હોય તો તેવાને બોધ આપવો ન જોઇએ. અને જો તદ્દન બહિર્મુખ હોય તો તેવાની ઉપેક્ષા કરવી જોઇએ. કેમકે -

ईश्वरे तदधीनेच बालिशेषु द्विषत्सु च।

प्रेममैत्रीकृपोपेक्षा यः करोति स मध्यमः।। (११/२/४६)

જે ભગવાનથી પ્રેમ, તેમના ભક્તોથી મિત્રતા, દુ:ખી અને અજ્ઞાનિઓપર કૃપા તથા ભગવાનથી દ્વેષ કરનારાની અપેક્ષા કરતા હોય છે, તે મધ્યમ કોટિના ભાગવત છે.

<u>हरिरुवाच</u>

सर्वभूतेषु यः पश्येद्भगवद्भावमात्मनः।

भूतानि भगवत्यात्मन्येष भागवतोत्मः।।११/२/४५

જે કહી પણ ન્યુનાધિકતા ન જોઈને સર્વત્ર પરિપૂર્ણ ભગવત્સત્તાજ દેખાય છે અને સાથેજ સમસ્ત પ્રાણી અને સમસ્ત પદાર્થ આત્મસ્વરૂપ ભગવાનમાં જ આધેયરૂપથી અથવા અધ્યસ્તરૂપથી સ્થિત છે, અર્થાત્ વાસ્તવમાં ભગવત્સ્વરૂપજ છે. આ પ્રકારનો જે અનુભવ છે, એવી જેમની દૃષ્ટિ સિદ્ધ છે, તેમણે ભગવાનના પરમપ્રેમી ઉત્તમ ભાગવત સમજવા જોઈએ.

અને જો ભગવાનના અર્ચા-વિગ્રહ-મૂર્તિ વગેરેની પૂજા તો શ્રદ્ધાથી કરતા હોય, પરન્તુ ભક્તો કે બીજા લોકોની વિષેશ સેવા-સુશ્રૂષા નથી કરતાં, તે સાધારણ શ્રેણી ના ભગવદ્ભક્ત છે.

अर्चायामेव हरये पूजां यः श्रद्धयेहते।

न तद्भक्तेषु चान्येषु स भक्तः प्राकृतः स्मृतः।।४७।।

અને જો ભગવાનના અર્ચા-વિગ્રહ-મૂર્તિ વગેરેની પૂજા તો શ્રદ્ધાથી કરતા હોય, પરન્તુ ભક્તો કે બીજા લોકોની વિષેશ સેવા-સુશ્રૂષા નથી કરતાં, તે સાધારણ શ્રેણી ના ભગવદ્ભક્ત છે.

गृहीत्वापीन्द्रियैरर्थाऽन्यो न द्वेष्टि न हृष्यति।

विष्णोर्मायामिदं पश्यन्स वै भागवतोत्तमः।। ४८ ।।

જે શ્રોત-નેત્ર વગેરે ઇન્દ્રિયોના દ્વારા શબ્દ-રૂપ વગેરે વિષયોને ગ્રહણ તો કરતા હોય છે, પરન્તુ પોતાની ઈચ્છાને પ્રતિકૂળ વિષયોમાં દ્વેષ નથી કરતા અને અનુકૂલ વિષયોને મળવાપર હર્ષિત નથી થતાં-તેમની એ દૃષ્ટિ બની રહે છે કે આ બધું આપણા ભગવાનની માયા છે-તે પુરુષ ઉત્તમ ભાગવત છે.

શ્રીમદ્ ભાગવતના એકાદશ સ્કન્ધમાં યોગેશ્વરના વાક્યોમાં ભગવદીયના લક્ષણ બતાવવામાં આવ્યા છે. જે જીવ ઈશ્વરમાં પ્રેમ (ભક્તિ), ઈશ્વરના અધીન - ભક્તો પ્રત્યે મૈત્રી, બાળકો પ્રત્યે દયા અને દ્વેષ કરનારાઓ પ્રત્યે ઉપેક્ષા સેવે છે તે મધ્યમ જાણવો. શ્રીપ્રભુચરણ પણ પોતાની વિજ્ઞપ્તિમાં આજ્ઞા કરે છે કે -

निवेदित्मभिन्नेषु सदौसीन्यमाचरेत्।

प्रावाहिकास्तेऽपि चेत् स्युरुपेक्षैवोचिता सदा।।

અનિવેદિત જીવો પ્રત્યે સદૈવ ઉદાસીનતા રાખવી. તેમાં પણ જો તેઓ પ્રવાહી કોટિના હોય તો ઉપેક્ષા કરવી. બીજું કે સાતેય બાળકો પ્રત્યે પોતાના પત્રમાં પણ આપશ્રી આજ્ઞા કરે છે કે -

विजातीयजनाक्रान्ते निजधर्मस्य गोपनम्।

देशे विधाय सततं स्थेयमित्येव भासते।।

हरेरेव तथेच्छास्ति सर्वोद्धृतिविरोधिनी।

अन्यथाचार्यविमुखाः कथमेत्पथि स्थिताः।।

વિજાતીય ભાવવાળા જીવોના દેશમાં નિજધર્મનો ગોપન કરવો. દરેક જીવને ઉદ્ધારકરવાની શ્રીપ્રભુની ઈચ્છા નથી, કેવળ ભક્તોદ્ધાર કરવાની ઈચ્છા છે. નહીં

તો શ્રીમહાપ્રભુથી વિમુખ લોકો (શ્રીમહાપ્રભુની વાણી ને જે લોકો પૂર્ણત્વે સમજી નથી રહ્યા અને છતાંય પુષ્ટિમાર્ગી થવાની ભ્રમણા રાખે છે) આ માર્ગમાં ટકે કેવી રીતે ? તેથી આ (વિમુખતારૂપ) ઉચ્છ્રૃખલતાનો નિવારણ કરવા માટે, માર્ગની મર્યાદા બતાવવા માટે અને તેવા જીવોની શ્રીમહાપ્રભુ પ્રત્યે અન્યથાવુદ્ધિ દૂર કરવા માટે પ્રસંગોપાત્ત કહેવામાં આવ્યું છે.

(...ક્રમશ:)

સંકલન:- દાસ ગોપાલ, જૈ જૈ શ્રીગોકુલેશ પરિવાર, વડોદરા

॥ મંગલાચરણ ॥

..ગતાંકથી આગળ

મંગલાચરણ શબ્દ બે શબ્દો પરથી બનેલો છે. મંગલ - આચરણ એટલે મંગલાચરણ.

આપણી સામે બે પ્રશ્નો આવે.

૧. મંગલાચરણ એટલે શું ?

૨. મંગલાચરણ શા માટે ?

જગતમાં ઈશ્વરે જીવન આપ્યુ છે, જીવનને ત્રણ કક્ષામાં વહેંચી શકાય. ૧) દાનવ કોટી, ૨) માનવ કોટી, ૩) દેવ કોટી.

આ જોતા આપણાં મનમાં પ્રશ્ન થાય કે આપણે બધા વૈષ્ણવ છીએ અને સાથે સાથે મનુષ્ય પણ છીએ તો મનુષ્ય અને વૈષ્ણવમાં ફરક શું ?

ચાલો આપણે સમજીએ કે મનુષ્ય કોને કહેવો:

જ્યારે જીવ એની અણસમજ-નાસમજ કે ઓછી સમજથી બોલે, કાર્ય કરે, અને વિચારે. અને એમ કહે કે હું મારી શક્તિ અને બુદ્ધિથી બધું કરું છું, એની વૃત્તિમાં અને પ્રવૃત્તિમાં હું પદ હોય, હુંકાર હોય, પોતાની શક્તિ, બુદ્ધિ અને બળનું એને ભાન હોય ત્યારે તેને માણસ (માનવ) અથવા મનુષ્ય કહેવામાં આવે.

જીવ:- જગતમાં મોટાભાગના મનુષ્યો આ કક્ષાના છે (માણસ છે). માણસ (માનવ)નું વૃદ્ધિકરણ થાય ત્યારે માણસ (માનવ)માંથી વૈષ્ણવ બનાય. માનવ જન્મ આધિભૌતિક છે, વૈષ્ણવતા આધ્યાત્મિક છે. વૈષ્ણવજનનો અભિગમ મનુષ્યના અભિગમથી જુદો પડે. માટે નરસિંહ મહેતા એ *વૈષ્ણવજન તો તેને રે કહીએ*...એ પદ ગાયું છે. તેમાં મહેતાજી કહે છે કે *હું કરું, હુ કરું, એજ અજ્ઞાનતા, સકટનો ભાર જેમ શ્વાન તાણે*..અર્થાત્ ગાડા (બળદગાડીની નીચે એક કૂતરો(શ્વાન) ચાલતો જાય, ગાડું આગળ વધે નીચે કૂતરો પણ ચાલે, ત્યારે મૂર્ખ કૂતરો મનમાં એમ સમજે કે ગાડામાં ભરેલો બોજો તે જ ખેંચે છે (હુંજ ખેંચું છું, હુંજ ઉપાડું છું), તો તે તેની અજ્ઞાનતા છે. તેમ જગતને ચલાવનાર હરિ જ છે ત્યારે માણસ એક સમજે કે હું બધું ચલાવું છું, હું જ બધું કરું છું, તો તેની આ અજ્ઞાનતા છે.

માણસ જ્યારે વિચારે છે કે હું કરું છું ત્યારે એના કાર્યોમાં એને નિષ્ફળતાં મળે છે. નિષ્ફળતા ચિંતા જન્માવે છે, ચિંતા માનસિક રોગો જન્માવે છે. એટલે શ્રીદયારામભાઈ એ કહ્યું છે કે *ચિત્ત તું શિદને ચિંતા કરે, કૃષ્ણને કરવું હોય તે કરે.*

બધુંજ કરનાર શ્રીકૃષ્ણ(શ્રીગોકુલેશ) છે એ વૈષ્ણવનો અભિગમ છે. વૈષ્ણવતાનો અભિગમ છે. શ્રીમહાપ્રભુજી નો અભિગમ છે. એટલે સાચો વૈષ્ણવ એમ નથી કહેતો કે હું કરું છું, એ હમેશાં એમજ બોલે છે, વિચારે છે કે *હરિ: સર્વ નિજેચ્છાત કરિષ્યતિ*..સર્વ કંઈ કરતાં કેવળ શ્રીહરિ શ્રીગોકુલેશ જ છે. એટલે સાચો વૈષ્ણવ એની કૃતી અને પ્રવૃત્તિના પ્રારંભે *બુદ્ધિપ્રેરક ગુરુ અને ગોવિંદ ને સ્મરણ કરે છે*. ગુરુ અને ગોવિન્દ ને વન્દન કરે છે, ગુરુ અને ગોવિન્દની કૃપા ઈચ્છે છે. એ જીવ ગુરુ-ગોવિન્દને વન્દન કરે છે, પ્રાર્થના કરતો નથી.

શ્રીમહાપ્રભુજી આજ્ઞા કરે છે કે શ્રીઠાકોરજી પાસે મંગાય નહીં. બીજા કોઈનીય પાસે મંગાય નહીં. શ્રીકૃષ્ણ પોતાના ભક્તોને આપવા જેવું બધુંજ સ્વતઃ આપશે અને આપે છે, આવો દૃઢ વિશ્વાસથી સાચો વૈષ્ણવ કેવળ શ્રીમહાપ્રભુને, શ્રીઉભય પ્રભુચરણ (શ્રીગોપીનાથજી, શ્રીગુંસાઈજી), શ્રીદાદાજી શ્રીગોકુલેશ પ્રભુ અને શ્રીકૃષ્ણને સ્મરે છે, વંદે છે.

ગુરુ અને ગોવિન્દની કૃપાથી વૈષ્ણવ ભગવદીય જીવન જીવી શકે છે. ભગવદીયતાના માર્ગે પગલા ભરી શકે છે, જીવની સ્વયંનું સામર્થ્ય નથી એ વૈષ્ણવ બની શકતો કે નથી એ વૈષ્ણવી જીવન જીવી શકતો.

ગુરુ અને ગોવિન્દ વૈષ્ણવના દરેક કાર્યને, દરેક વર્તનને, દરેક આચરણને મંગલ બનાવે છે. જે કરવામાં આનંદ આવે તેને મંગલ કહેવાય, જેનું ફળ આનંદદાયક હોય, જે કરવામાં ઉત્સાહ અને ઉમંગ અનુભવાય. આમ આપણું સર્વકાર્ય મંગલ બને. કેવળ કાર્યજ નહીં વૈષ્ણવ ઈચ્છે તેને શ્વાસે શ્વાસ મંગલ બને, જીવનની ક્ષણે ક્ષણ મંગલમય બને. એ કારણથી વૈષ્ણવ પોતાના કોઈપણ કાર્યના આરંભે શ્રીમહાપ્રભુને, શ્રીઉભય પ્રભુચરણ (શ્રીગોપીનાથજી, શ્રીગુંસાઈજી), શ્રીદાદાજી શ્રીગોકુલેશ પ્રભુ અને શ્રીકૃષ્ણને સ્મરણ કરે, વંદન કરે, તેને કહેવાય **મંગલાચરણ**.

આપણે ત્યાં અતિ પ્રાચિન સમયથી વેદકાળથી એવી એક પરંપરા રહી છે, વેદ વ્યાસથી લઈને સહુંએ જ્યારે જ્યારે કોઈપણ ગ્રંથની રચના કરી ત્યારે ત્યારે તે ગ્રંથની રચનાના પ્રારંભમાં પોતાના ઈષ્ટદેવનું અને પોતાના શ્રીગુરુચરણનું સ્મરણ કર્યુ અને તેમને વન્દન કર્યા. તે મંગલાચરણ.

ગયા અંકમાં આપણે આપણા શ્રીચતુર્થદ્વારમાં બોલાતા મંગલાચરણના ૧૧ શ્લોક-શ્લોકાર્થ ને સમજ્યા. પ્રારંભમાં મંગલાચરણ રૂપે શ્લોક કરવામાં આવે છે એ ભારતીય સાહિત્યનું એક વિશિષ્ટ લક્ષણ છે, તેવીજ રીતે જ્યારે વૈષ્ણવો સત્સંગ કરે, ઘરમાં શુભ પ્રસંગ આવે, ત્યારે તત્ તત્ પ્રકારનાં મંગલાચરણ કરવામાં આવે છે. શ્રીગુરુ અને શ્રીપ્રભુને સ્મરણ કરે છે, વન્દન કરે છે. આપણા વૈષ્ણવની જીવનશૈલી પણ એવીજ છે, કે સવારે

ઉઠીને પોતાના શ્રીગુરુ, શ્રીપ્રભુનું સ્મરણ કરીએ છીએ, ઘરના સભ્યોને ભગવદ્સ્મરણ કરીએ છીએ. પોતાની વાહનમાં, ઘરેથી બહાર જતાં, વ્યવસાયએ પોતાની ખૂરશી પર બેસતા, વગેરે કાર્યો કરતાં ઘણાં પોતાનાં શ્રીપ્રભુને નત્મસ્તકે વન્દન કરે છે. આમ પ્રવૃત્તિ ના પ્રારંભે સ્મરણ, વંદનની પરંપરા ચાલે છે. તે મંગલાચરણ.

(...ક્રમશ:)

સંકલન: રાજેન્દ્રભાઇ કડકીયા (યુ.એસ.એ)

દંડાકારં લલાટે સ્યાત્

...ગતાંકથી આગળ

મુકુન્દદાસ:- વાત સાચી. તેથી આપણે ત્યાં દંડાકાર તિલકમાં વચમાં ભાગ ખાલી હોય છે, ત્યાં આપણે ગોપીચન્દન કરતાં હોઇએ છીએ. આપણા શ્રીગુરુચરણોનાં શ્રીલલાટે પણ આજ પ્રકારથી દંડાકાર તિલક શોભાયમાન થાય છે, કુંકુમ વડે દંડાકાર તિલક, અને વચમાં ગોપીચન્દન. એકજ દ્રવ્ય વડે તિલકમાં સિંહાસન કરવું, તે તો દંડાકાર તિલક વિધિને હાની છે, તેથી ગોપીચન્દન થી સિંહાસન, વચમાં કરવું. એકજ રેખા નું બીજારૂપ (વાળવા કે વાંકી કરવા) વડે તે પ્રમાણે પરિણામ કરવાથી, દ્વિરેખ દંડાકારનો ભાવ સિદ્ધ ન થવાથી તે દ્વિરેખ-દંડાકારને પ્રતિપાદન કરનારાં વચનો નો વિરોધ પણ થાય. અને વળી એ વચનને સેવાવિધિનું જ પ્રાધાન્ય હોવાથી તેનાથી બીજાં વચન ગૌણ હોવાથી કૃત-અકૃતાત્વ (યથેચ્છાચાર કરવાં અથવા ન કરવાં એમ, અને તેથીજ એ બધું સંપ્રદાયમાં ઝાંઝુ જોવામાં આવતું નથી). તિલાક એ કૃત-અકૃતત્વ નથી, તિલક તો વૈષ્ણવપણાને ઓળખાવનાર હોવાને લઇને બીજે ઠેકાણે પ્રતિપાદનથી, એટલે આ પ્રમાણે ઊર્ધ્વપુંડ્ર દ્વિરેખ દંડાકારને બદ્ધ મૂલ સિદ્ધ કરવામાં ફક્ત મૂળમાં સિંહાસન કરવું. એ એક વાક્ય અંશની યોજનાને માની લેવુ ન્યાય યુક્ત નથી, કારણકે તેની સાથે એમ પણ કહેવામાં આવ્યુ છે કે જો એક ભાગ લેવાથી

અંગી બેડોળ બનતો હોવાથી, ફક્ત ખાલી જગ્યા પૂરવા પૂરતો તેટલોજ અર્થ સ્મરણ કરવા યોગ્ય હોવાને કારણે મૂળમાં સિંહાસન કરવું, આ વચનને લઈને દંડાકાર તિલકને નાસિકાથી બાંધી દેવાની હિમાયતી થવું, એ કેવળ એક છળ વચન છે. હવે આપણું દ્વિરેખ દંડાકારના સ્વરૂપને અર્થ કોઇ બીજો અર્થ કરી, વિકલ્પની યુક્તિ વડે ફેરફાર કરવાને સમર્થ નથી. જેમ નિષેધની સિદ્ધિ ન થતાં નિષેધ કરવા લાયકનો નિષેધ ન થાય, આ ન્યાય પ્રમાણે જે રીવાજ ચાલે છે, તેજ યોગ્ય છે. આ પ્રમાણે થતું દ્વિરેખ દંડાકાર તિલકજ શોભાયુક્ત છે. શ્રીગુસાંઈજીની આજ્ઞાનુસાર *સરખી બને રેખાના સ્વરૂપવાળું*, એ વચનામૃતને અનુકૂળ રહીને શ્રુતિ અને પુરાણોને સમ્મત સુન્દર સોભાયુકત કરાતું ભવ્ય દેખાય છે એમ બધું સુંદર છે.

એટલે એમ સમજવું કે શ્રીહરિની ચરણરજ વડે નાકના મૂળ (નાસિકા) અને કપાળની પાસે - અર્થાત્ બન્ને ભવાંની વચ્ચે, કરાતો સુન્દર સિંહાસન વિધિ (ચરણામૃતની આડી રેખાથી) ચરિતાર્થ થાય છે જ.

રસિકભાઈ:- કેટલાક લોકો તો મુકુન્દભાઇ એમ પણ કહે છે કે શ્રીમહાપ્રભુજીએ તો નિબંધ ગ્રંથમાં આજ્ઞા કરી છે કે *ગોપીચંદન વડે શંખ ચક્રાદિક ધારણ કરવામાં તે પણ પૂજાનું અંગ છે*? હવે જો આ પ્રમાણે ની આજ્ઞા તો પૂજાના અંગનું છે તો પૂજા તો કેવળ બ્રાહ્મણોનોજ અધિકાર છે. અને બ્રાહ્મણનો અધિકાર થી પૂજા તથા સેવાની શ્રીમહાપ્રભુજીએ ભિન્નતા કહેલી હોવાથી *અભ્યંગમાં, સૂતકમાં, વિવાહમાં, બાળક જન્મમાં અને તમામ મંગળ કાર્યોમાં ગોપીચન્દન ધારણ કરવું નહીં*, આ નિષેધ વચણ થી અનન્ય વૈષ્ણવોને નિત્ય સેવારૂપ મંગળ કાર્યમાં ગોપીચન્દન ધારણ કરવામાં નિષેધ બતાવે છે, *તિલક બે રેખાવાળું હોય છે*, એમ શ્રુતિ પ્રમાણના બલવત્ પણાથી *એકવાર આવતાં નિષેધ થતાં જે રોકાય તે રોકાયેલું જ રહે*, તો આ ન્યાય બાધ થવાથી બે રેખા કરવી તેમ ચાલ્યા આવતા શિષ્ટાચારથી, દ્વિરેખ દંડાકાર તિલક ધારણથી બીજું ધારણ કરવું તે વિવાદગ્રસ્ત હોવાથી સિંહાસન (જે ચરણામૃત વડે આગળ કહ્યુ તેમ આડી રેખા કરવી) ધારણાદિ ઓછા આદરથી દેખાય છે, અને

તે કારણે સિંહાસન ધારણ પણ કરવાની આવશ્યકતા દેખાતી નથી. એ ન્યાયે સિંહાસનની નિવૃત્તિ છે, એમ આગ્રહપૂર્વક શાંતિથી કહેવાય.

મુકુન્દદાસઃ- બરાબર રસિકકાકા, એટલેજ આપણે સરખું, અત્યંત સુંદર, ભવ્ય, ઊભું કેવળ બે રેખાવાળું તિલક તે દંડાકાર તિલક છે; એમ જ કરવું તે શિષ્ટાચાર જાણવો.

હવે, ઘણાં તો એવો અપલાપ (લવારો) કરે છે કે - તેવા - દ્વિરેખ દંડાકાર ઊભા તિલકની વ્યવસ્થા-સ્થાપણ, આકર ગ્રંથોમાં નથી, અને વળી કોઇ યવને (હોનહાર ચિત્રકાર) શ્રીમહાપ્રભુજીના સમયમાં દોરેલ શ્રીમહાપ્રભુજીનું ચિત્રમાં પણ ચરણાકાર તિલક દેખાય છે, અને તેમનાં જેવાં બીજા પોતાની બુદ્ધિની પથારીમાં પડ્યા પડ્યા સમ્પ્રદાય અને શાસ્ત્રજ્ઞાનમાં આરામથી ઊંઘતા અનેક પ્રકારના વિપરીત વિચારોથી ઘડેલાં, ઠામઠેકાનાં વિનાનાં ગપ્પાનો આશ્રય કરીને સમ્બન્ધ વિનાનું વિશેષ દ્વેષથી અવળું સવળું મરજી મુજબ બબડે છે, તે બધાં જો વૈષ્ણવ હોય તો તે અમારા બન્ધું છે, તેજ નાતે તે સત્કાર કરીને તે પ્રમાણે જ ભગવત્સ્મરણ કરવા યોગ્ય છે.

જે વિદ્વાન છે, તેમને તો ઊર્ધ્વપુંડ્ર ધારણવાદમાં પ્રતિપાદન કરેલા તત્વને જાણે છે, અને નહીં જાણનાર મનુષ્યો (એવા લોકો જે પોતે કહે કે કરે, તેજ ખરું, તેવી જીદવાળા હોવાથી પ્રમાણ અને યુક્તિના અભાવે) ઝઘડામાં રહેલા તત્વને જાણે છે. ઊર્ધ્વપુંડ્રમાર્તંડ અને સત્સિદ્ધાંત માર્તંડ રૂપી સૂર્યનો પ્રકાશ સરખો હોવા છતાં પોતપોતાના અભિપ્રાય પ્રમાણે જૂદાં જૂદાં ભાન થાય.

...ક્રમશઃ

સંકલનઃ- દાસ ગોપાલ, જૈ જૈ શ્રીગોકુલેશ પરિવાર, વડોદરા

શું આપને લાગે છે કે વિચાર કરવો જોઇએ ?

...ગતાંકથી આગળ

૨૯. શ્રીગુરુના સ્થાને બીરાજેલી દ્વારભૂત વ્યક્તિમાં દ્વારભૂત ગુરુપણું પણ ત્યારેજ અને ત્યાં સુધીજ ગણાય કે જ્યારે અને જ્યાં સુધી તેઓમાં શ્રીમહાપ્રભુજી અને શ્રીપ્રભુચરણ નિર્દિષ્ટ પુષ્ટિમાર્ગના મૂળભુત સિદ્ધાંતોનું જ્ઞાન, આચરણ અને વ્યવહાર સ્પષ્ટ રીતે જણાતો હોય. તેમજ તેઓમાં શાસ્ત્રસંમત અને પરંપરાથી ચાલતી આવતી વર્ણાશ્રમની આચાર વ્યવસ્થાનું પરિપાલન થતું હોય.

૩૦. સર્વદા સેવ્ય શ્રીવિઠ્ઠલનાથ પ્રભુચરણ (શ્રીગુંસાઇજી)ના સમયથી દૃષ્ટિ કરી સંપ્રદાય ના સ્વર્ણયુગ તેમજ વર્તમાન પરિસ્થિતિનો પણ પુરતો અભ્યાસ કરતા એક તથ્ય પ્રબલતાથી ઉજાગર થઇ જાય છે કે, શ્રીવલ્લભ સંપ્રદાય-પુષ્ટિમાર્ગની પ્રધાન પીઠ સહિત સપ્તાચાર્ય પોષિત સપ્તપીઠ તથા તેની શાખા-પ્રશાખાઓના ગુરુસ્થાનના દ્વારભૂત ગુરુ થવા માટેનો એક નિયમ અતિ સ્પષ્ટ છે:- *શ્રીવલ્લભ સંપ્રદાયમાં પ્રત્યેક શ્રીવલ્લભવંશજને દ્વારભૂત ગુરુ થવાની અનિવાર્યતા નથી પરંતુ ગુરુ સ્થાને બીરાજતા પ્રત્યેક દ્વારભૂત ગુરુ માટે શ્રીવલ્લભવંશજ હોવું અનિવાર્ય છે.*

૩૧. મુખ્ય દ્વાર અને તેની શાખા-પ્રશાખાની નિયમીત પરંપરાનો ભોગ, જે તે શાખા-પ્રશાખામાં તેના મુખ્ય દ્વારમાં આવશ્યક રીતે અપેક્ષીત સમન્વયનો અભાવ, ક્રમવાર હોદ્દા અને સંસ્થાગત પદાસીન પદ્ધતિનું તૂટી ગયેલું સુયોજીત તંત્ર, તથા માર્ગના સિદ્ધાંત, માર્ગની પરંપરા, સદાચારના નિયમો અને જ્ઞાનવૃદ્ધ તથા વયોવૃદ્ધ આચાર્યો ના વિચારોની નિરંતર અવહેલના, આ રીતે આ ઉપર જણાવેલા બે પ્રધાન કારણસર આજે વર્તમાન પરિસ્થિતિમાં સંપ્રદાય નષ્ટપ્રાય થઇ રહ્યો છે. શ્રીવલ્લભવંશજોમાં અરાજકતાની અને મર્યાદા તોડફોડ કરવાની એવી તે અવ્યવસ્થા ફેલાઇ ગઇ છે કે સિદ્ધાંત હોય કે ના હોય, સદાચાર હોય કે ના હોય, પરંપરાને અનુસરતા હોય કે ન હોય, મૂળ સ્થાનનો સંબંધ હોય કે ન હોય, કેવળ મન ફાવે તેવી સ્વેચ્છાચારિતાથી ગમે ત્યાં અને ગમે તેવી રીતે અનર્ગલ પ્રચાર પ્રસાર કરી ભગવદ્ સ્વરૂપના

વ્યવસાયમાં આચાર્ય અને વૈષ્ણવતાનું અધઃપતન કરાવનાર કેન્દ્ર અને સ્થળો ખોલી રહ્યાં છે અને ખોલાવી રહ્યાં છે આવી ભીષણ પરિસ્થિતિમાં સાચી સાધક વ્યક્તિને ધીરજ, ગંભીર વિચારણા અને વિવેક જ એને સાચો દીશા બોધ આપી શકે છે. જે કેવળ શ્રીમહાપ્રભુજીની વાણી અને તેનું અર્થઘટન કરનાર મહાપુરુષોના શબ્દોમાંથી જ મળી શકે છે. બાકી તો ૧૨૦ વચનામૃતવાળા શ્રીગિરિધરજીના શબ્દોમાં :- *અબતો પલંગડી વાળો હી પાર લગાવે) - શ્રીગિરિધરજી મહારાજકે ૧૨૦ વચનામૃત- વચનામૃત ૩૦મો.*

૩૨. પુષ્ટિમાર્ગ પ્રત્યે સ્વાભાવિક રૂચિ સિવાય વૈષ્ણવપણું હોઈ શકે ખરૂં ?

૩૩. ધર્મ અને આધ્યાત્મના ક્ષેત્રે સહજ વલણ થવું અને તે પરિસ્થિતિમાં કથંચિત બીજભાવ હોય તેના પરિણામે યોગ્ય સત્સંગ-ઉપદેશ વિગેરે મળતાં માર્ગરૂચિ અને માર્ગનિષ્ઠાની સંભાવનાથી પણ રહિત વ્યક્તિને વૈષ્ણવ કહેવાય ખરી ?

૩૪. ભારતીય વેદશાસ્ત્રો માટે તેમજ શાસ્ત્રો નિર્દિષ્ટ વર્ણાશ્રમની યથાર્થ વ્યવસ્થા માટે પ્રત્યેક ભારતીયની સાચી ઓળખાણ વૈદિક-હિન્દુ હોવાથી, સામાન્ય ભારતીય સદાચાર માટે પણ જેને આગ્રહ ના હોય તેને શું વૈષ્ણવ કહીં શકાય ખરો ?

(...ક્રમશઃ)

સંકલનઃ- દાસ ગોપાલ, જૈ જૈ શ્રીગોકુલેશ પરિવાર, વડોદરા

સેવક-વૈષ્ણવો માટે પોતાના શ્રીગુરુદ્વાર-શ્રીગુરુદેવ પ્રતિ સામાન્ય વ્યવહાર

સેવા:-

ચિત્તનું પ્રભુમાં પ્રવણ થવું- પરોવાઇ જવું એ સેવા છે. તેની સિદ્ધિ માટે તનુવિત્તજા સેવા અર્થાત્ પોતાના દેહથી અને પોતાના ધનથી થતી સેવા એ સાધન છે. શ્રીમહાપ્રભુજી અહીં તનુજા-વિત્તજા એમ બે ભિન્ન પદ ન કહેતાં **તનુવિત્તજા** એવું સમસ્તપદ કહે છે. એનો અર્થ એ છે કે જો વેતન તરીકે દ્રવ્ય બીજાને આપીને સેવા કરાવાય તો એ વિત્તજા સેવા ચિત્તને રાજસ કરે છે. અને તેથી ચિત્ત ભગવાનમાં પ્રવણ-એકતાન થતું નથી. તે જ પ્રકારે જો વેતન તરીકે બીજાનું દ્રવ્ય લઇને સેવા કરવામાં આવે તો તે તનુજા સેવા બીજાનું દ્રવ્ય લઇને સેવા કરવામાં આવે તો તે તનુજા સેવા ઋત્વિજના યાગની માફક તે સેવા કરનારનું ભગવત્પ્રવણરૂપ ફળ સાધતી નથી. યજ્ઞમાં દ્રવ્ય આપનાર યજમાનને યજ્ઞ ફળ આપે છે, કારણકે ઋત્વિજને દક્ષિણા, વરણ વગેરે કરવાનું શાસ્ત્ર વિધાન છે. પરંતુ ભક્તિમાર્ગમાં દ્રવ્ય આપીને ફળ પ્રાપ્ત થાય એમ ભગવાને ઉપદેશેલું નથી, ભગવદ્દુપદિષ્ટ પ્રકારે સેવા થાય તો જ સાધનરૂપ તનુવિત્તજા સેવા કરતાં કરતાં ફલરૂપ માનસી સેવા સિદ્ધ થાય છે. માનસી સેવા સિદ્ધ થયા પછી કરાતી તનુવિત્તજા સેવા સાક્ષાત્ ફલરૂપ છે, અને વ્રજભક્તોની માફક અનુભવી શકાય છે. ટૂંકમાં અન્યને દ્રવ્ય આપીને કરાયેલી સેવા અથવા અન્યનું દ્રવ્ય લઇને કરેલી સેવા-આ બન્ને ફળસાધક નથી.

(સિદ્ધાંત મુક્તાવલી-શ્લોક-૨, શ્રીગુસાંઇજી કૃત વિવૃત્તિ અને
શ્રીપુરુષોત્તમજી કૃત વિવૃત્તિ પ્રકાશ)

નોંધ:- જાહેર ટ્રસ્ટ(ન્યાસ)ના મંદિરોમાં વૈષ્ણવોએ આપેલ દ્રવ્યમાંથી થતા મનોરથો (વિત્તજા સેવા) અને પગારદાર મુખિયાજી દ્વારા થતી તનુજા સેવા-આમ અહીં સેવાના બે ભાગલા પડે છે. આથી જાહેર મંદિરોમાં થતી સેવા ક્યારેય ફળસાધક થતી નથી.

પતિવ્રતાનો એ ધર્મ છે જે પતિને રુચે તે સેવા. સેવા એ સ્નેહપૂર્વક થાય. સ્વસ્વરૂપ, સેવ્યસ્વરૂપના જ્ઞાનથી સેવાની યોગ્યતા આવે છે. લાંબા સમયથી પ્રીતિપૂર્વક કરેલી સેવા ફળરૂપ થાય છે. સેવા નિત્ય અને આદરપૂર્વક કરવી જોઇએ. દેહ અને અંત:કરણની પવિત્રતા પણ જોઇએ. વેદનાયુક્ત વાણી કે વિચાર ન જોઇએ. ઇન્દ્રિયસંયમપૂર્વક થવી જોઇએ. સેવા કરનારની મધુરવાણી જોઇએ. કામ, ક્રોધ, લોભ, દંભ, આદિથી રહિત સેવા કરવી જોઇએ. સેવા કરું છું, એવું અભિમાન પણ ન જોઇએ સેવા કરનારે નિત્ય સાવધ રહેવું પડે. ક્ષણવાર પણ પ્રમાદ ન થાય, અપરા ન થાય, તેની સતત કાળજી રાખવી જોઇએ. આવી સેવા સ્વામીને સંતુષ્ટ કરે છે. (શ્રીસુબો: ૩/૨૩/૧ થી ૩)

જેવી રીતે બ્રાહ્મણ ગાયત્રી જપે નહીં તો તેનું બ્રાહ્મણપણું જતું રહે છે, તેવી રીતે વૈષ્ણવ થઇને ભગવદ્સેવા ન કરે તો વૈષ્ણવતા જતી રહે છે. શ્રીગોકુલેશસેવા સ્વધર્મ સમજીને સદા કરવી. પરંતુ લૌકિક-વૈદિક ફળની અપેક્ષાથી, ભોગ અર્થે અથવા પ્રતિષ્ઠા-પ્રસિદ્ધિની પ્રાપ્તિ અર્થે કદી કરવી નહીં. (શિક્ષાપત્ર: ૧૮/૧૨)

ભગવદ્સેવામાં પ્રભુ-સન્મુખતા છે, જ્યારે જપ-પાઠ, ભગવદ્વાર્તા, શ્રવણ, ગુણગાણ વગેરેમાં પ્રભુની પરોક્ષતા છે, સેવા વિના મુખ્ય પુષ્ટિફળની પ્રાપ્તિ કદાપિ થતી નથી. આથી ભગવદ્સેવા સદા કરવી એજ સર્વોપરી નિશ્ચય સિદ્ધાંત છે. (શિક્ષાપત્ર: ૪૧/૧૧)

...ક્રમશ:

સંકલન:- રાજેન્દ્રભાઇ કડકીયા (યુ.એસ.એ.)

શ્રીચતુર્થકુમાર શ્રીગોકુલેશપ્રભુ વ્યક્ત બત્રિસ લક્ષણ

ત્રયોદશમો લક્ષણ - વેદાદિ અને આચાર્યશ્રીના ગ્રંથ વાંચવા અને કોઇનો વિરોધ ન કરવો

અબ ત્રયોદશમો લક્ષણ કહેત હેઃ- અબ શ્રીમહાપ્રભુજી(ચતુર્થકુમાર શ્રીગોકુલેશ પ્રભુ) કહેત હે જો વાર વાર હોં તોસો કહેત હો. જો વૈષ્ણવકો અપને સેવ્ય સ્વરૂપકો સાક્ષાત્ શ્રીપૂર્ણપુરુષૌત્તમ જાનનો. સ્વરૂપકે વિષે અન્યથા ભાવ ન જાનનો. સ્ત્રીપુત્રાદિક ઇનકો સુખ તુચ્છ કરિ જાનનો-માયા અનિત્ય કરિ જાને. યાસો મોહ ન કરનો. અતિ મોહ મનમેં ન રાખનો, સત્ય વ્યવહારસો જો કછુ પ્રાપ્ત હોઇ સો ભલો. અસત્ય વ્યવહાર ન કરનો. નિર્લેપ રહેનો, કાહેતે-જો સત્ય જાનનો, જો વેદમે કહ્યો હે સો સત્ય કરિ જાનનો, ઉપનિષદ સત્ય કરિ જાનનો, જો શ્રીઆચાર્યજીકે ગ્રંથકો સત્ય કરિ જાનનો. ઉન ગ્રંથનકો અવલોકન કરનો, સર્વોત્તમકો આછી ભાંતિસો મન લગાવનો. ઉનમેં જો નામ કહે હે તિનકો અર્થ સમજનો, વાકે પૂર્વપક્ષકો અભિપ્રાય જાનનો, શ્રીયમુનાષ્ટક, શ્રીકૃષ્ણાશ્રય, શ્રીપુરુષોત્તમસહસ્રનામ-કો પાઠ કરનો. સદા પવિત્ર રહેનો. શરીરકો શુચિ રાખનો સખડી અનસખડીકો વિચાર રાખનો ગૃહાસક્તિ બહુત ન કરની. યાં ભાંતિ સો રહેનો.

વૈષ્ણવ હોઇ કે વિરોધ કાહુ઼ી ન કરનો. જહાં કહુ વિરોધ કી વાત હોત હોઇ તહાં ઠાડો ન રહેનો. ઓર અપનો જોર ચલે તો વિરોધ કો શાંતિ કરીયે પરંતુ આપુ વિરોધ સો દૂર રહેનો. વૈષ્ણવ કો યોંહિ ચાહિયે. જો સબ પ્રાણી માત્ર પર દયા રાખની. નમ્રતા રાખની, સુધા રૂપી વાણી સો સંભાષણ કરનો. સબનસોં હિત (હેત) રાખનો. જો જા ભાંતિ પ્રસન્ન હોય તાકો તાહી વાર્તા કરી પ્રસન્ન કરી રાખનો. ઉનકી વાર્તા સબ સાચી કહેની-દુભાવવો ન હી. જો કદાચિત વે મિથ્યા હું ભાખે તો આપ સત્ય કરી જાનનો. ઉનકો મનકો શીખ દે કે તિનકો પ્રસન્ન કરનો તો તાસો ભલો ફલ હોત હે. ઉનકે આત્મારામ પ્રસન્ન હોત હે. ૧૩

।। ઇતિશ્રી ત્રયોદશમો લક્ષણ સંપૂર્ણમ્ ।।

સંકલનઃ- દાસ ગોપાલ, જૈ જૈ શ્રીગોકુલેશ પરિવાર, વડોદરા

આશ્રયકો પદ

રાગ બિહાગ

શ્રીવિઠ્ઠલનાથ નામ રસઅમૃત પાન સદા તુ કર રે રસના ।।

જો તૂ અપનો ભલો ચહિતે યહ વ્રત જિય ધર રે રસના ।। ૧ ।।

યા રસ કે પ્રતિબંધક જે તે તિનકે તૂ અતિડર તે રસના ।।

હરિકો વિમલયશ ગાવત નિરંતર જાતવિઘ્ન સબટર રે રસના ।। ૨ ।।

વારંવાર કહત હુઁ તોસોં યહ મારગ અનુસર રે રસના ।।

છીતસ્વામી ગિરિધરણ શ્રીવિઠ્ઠલ આનંદ ઉરમે ભર રે રસના ।। ૩ ।।

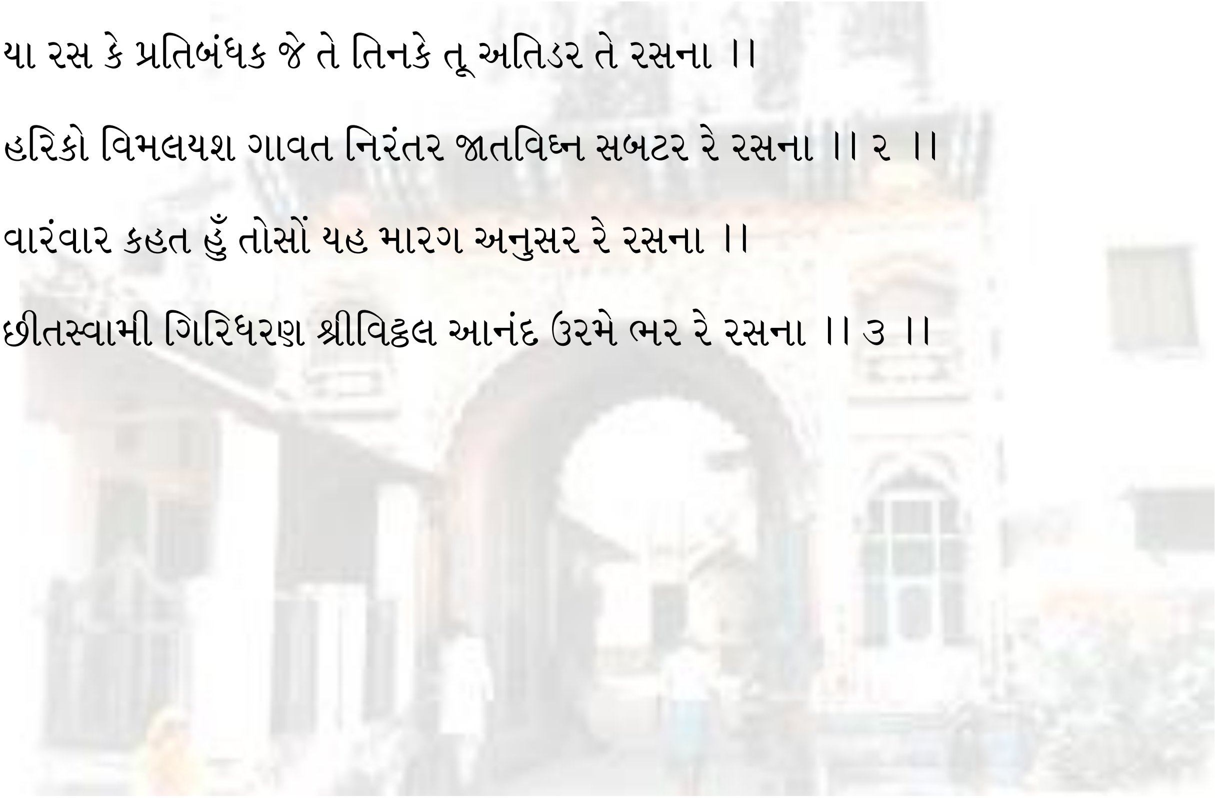

।। શ્રીગોકુલેશો જયતિ ।।

રામ નવમી

હમણાંજ બે દિવસ અગાઉ શ્રીમર્યાદાપુરુષોત્તમ પ્રભુ શ્રીરામચન્દ્રજીનો પ્રાગટ્યોત્સવ-રામનવમી નો ઉત્સવ ગયો. આપણા સંપ્રદાયમાં(પુષ્ટિ સંપ્રદાય) પણ શ્રીરામ ચન્દ્રજી નો ઉત્સવ ખૂબજ ધામ-ધૂમ થી ઉજવાય છે. પણ શ્રીરામચન્દ્રજી તો મર્યાદાપુરુષોત્તમ છે, તો પછી આપણાં સંપ્રદાયમાં આ ઉત્સવ કેમ ઉજવાય છે? આવો પ્રશ્ન આપણને સૌને થતો હશે. હા, ઉજવાય, કારણકે શ્રીરામ ચન્દ્રજીએ મર્યાદા પુરુષોત્તમ હોવા છતાં ચાર પુષ્ટિ કાર્યો કર્યા છે. શ્રીરામચન્દ્રજીએ ચાર પુષ્ટિ કાર્યો કર્યા છે.

પ્રથમ પુષ્ટિ કાર્યમાં તો જે સમુદ્રપર સેતુબન્ધ બાંધ્યુ. તો પહેલા, સર્વ પાષાણ જ્યારે સમુદ્રમાં ધરવામાં આવ્યા, ત્યારે તે ડૂબવા લાગ્યા, ત્યારે શ્રીરામચન્દ્રજીએ સ્વયંના પ્રમેયબલ (કૃપાબલ) દ્વારા પ્રેરણા કરી ને એક પાષાણ પર 'રા' શબ્દ એક પાષાણમાં 'મ' શબ્દ લખાવ્યો, અને જળની અંદર આજ્ઞા કરી ને ડરાયા, તો પાષાણ ડૂબતા રહી, તરવા લાગ્યા. આ રીતે પાષાણ પર રામ નામ શબ્દ જોડિને છેક સુધી સેતુબન્ધ બાંધ્યો. એવી પ્રભુના નામનો પ્રતાપ બતાવ્યો.

બીજું કાર્ય એ, કે જે શબરી નામની ભીલડી જાતીની ડોકરી હતી તે પોતાના એઠા બોર મીઠા દેખીને રાખી મુક્યા હતાં. ભીલડી જાતીની, અને પોતાના એઠા બોર શ્રીપ્રભુ આરોગે, તે તો મર્યાદા નથી. જો, શ્રીરામચન્દ્રજી તો પુરુષોત્તમ, છતાં તે ક્ષત્રીય કુળમાં પ્રગટ્યા અને એ

જાતની ભીલડી, છતાં તેના એઠા બોર આરોગવા તે કેમ સંભવે? ત્યાં આજ્ઞા કરે છે કે સ્નેહવત્સલતા નિરુપણ માની, કેવળ શુદ્ધ સ્નેહ ને વશ થઇ પવિત્રતાનો વિચાર ન કર્યો. જે સમયે તે ભીલડી બોર વિણતી, તે સમયે તે ચાખી ને જોતી, કે ક્યાંક ખાટા તો નથીને. મીઠા બોર હોય, તે ચાખતાંજ સતેજ થઇ જાય, કે આ તો મારા પ્રભુને લાયક છે. અને તે બહું દિવસ આમ કરી ને ભેગા કર્યેજ રાખ્યા. કે મારા પ્રભુ શ્રીરામચન્દ્રજી પધારશે અને ઘરમાં કશું પદાર્થ ન હોય, તો આપશ્રીને આ ધરાવી શકું. બોર એક તુંબી પાત્રમાં ભેગા કરી રાખ્યા. કેવળ શુદ્ધ સ્નેહ અને દૈન્ય ભાવ કરી, આપ (શ્રીરામ ચન્દ્રજી) અન્તર્યામી, તે શબરીને સ્નેહ વશ થઇ ને બહું રુચિ કરીને આરોગ્યા. અને તેની બહું સરાહના કરી. તો આ પણ પુષ્ટિ કાર્ય છે.

હવે ત્રીજું પુષ્ટિ કાર્ય. ગૌતમ ઋષિની સ્ત્રી અહલ્યા, જે પોતાના પતિ ગૌતમ ઋષિના શ્રાપથી શિલા થઇ પડી હતી. તો શ્રીરામચન્દ્રજીએ પોતાના શ્રીચરણારવિંદનો સ્પર્શ માત્રથી દિવ્ય દેહધરિને સુંદર સ્ત્રી બનાવી દીધી. તે શ્રીચરણારવિંદનો પ્રતાપ બતાવીને પુષ્ટિ કાર્ય સિદ્ધ કર્યુ.

અને ચોથો પુષ્ટિ કાર્ય. સમસ્ત અયોધ્યાને વૈકુંઠ પહોંચાડી. જો, એક સાથે આટલા બધાં જીવો વૈકુંઠ પ્રાપ્તિ યોગ્ય તો ન હોય, પણ આ કાર્ય તો પુષ્ટિ કાર્ય છે.

જીવ તો દોષવંત હોય, પરન્તુ પ્રભુ દયાળુ હોય છે, કે પોતાના પ્રમેય બળનો પ્રતાપ બતાવીને આવા પુષ્ટિ કાર્ય કર્યા. જીવ સદા સર્વદા શ્રીપ્રભુના ભરોસે દ્રઢ ભાવ રાખી ને રહે, તો કાર્ય સિદ્ધ થાય, કારણ કે શ્રીપ્રભુથી કઇ પણ

અજાણ નથી. હવે, એક શંકા થાય છે કે જો અયોધ્યાનાં સર્વ જીવજંતુ માત્રને વૈકુંઠની પ્રાપ્તિ થઇ, તો પછી પોતાના પિતૃચરણ રાજા દશરથને સ્વર્ગવાસ કેમ આપ્યો ? તેનો પ્રકાર કૃષ્ણદાસ મેઘનની વાર્તા (૮૪ વૈષ્ણવ વાર્તા)માં પ્રસિદ્ધ લખ્યો છે. અને જે કાર્ય રાજા દશરથે કર્યા, તે મર્યાદા લાયક હતા. છતાં શ્રીરામચન્દ્રજીએ તો સ્વર્ગવાસ તો પ્રદાન કર્યુ, તે તો સ્વર્ગવાસના લાયક પણ ન હતાં, કારણ કે શ્રીપ્રભુને વનવાસ ભોગાવ્યો. શ્રમ દીધો.

મર્યાદા પુરુષોત્તમ શ્રીરામચન્દ્રજીનું સ્વરૂપ

શ્રીમહાપ્રભુજીની અયોધ્યામાં સરયુ નદીના તીરે ગુસાઁઇઘાટ પર છે. એક સમય શ્રીમહાપ્રભુજી અયોધ્યા પધાર્યા હતાં. આપશ્રીની જોડે દામોદરદાસ હરસાની, કૃષ્ણદાસ મેઘન, પ્રભુદાસ જલોટા ક્ષત્રી, એવા પાંચ-સાર વૈષ્ણવ આપશ્રીની સાથે હતા. આપશ્રી સરયુ નદીને તીરે બાગમાં બીરાજ્યા હતાં. ત્યારે શ્રીરઘુનાથજી (શ્રીરામચન્દ્રજી) શ્રીઆચાર્યજીને મળવા પધાર્યા, તે સમયે શ્રીજાનકીજી (શ્રીસીતા મૈયા), શ્રીલક્ષ્મણજી, અને શ્રીહનુમન્તલાલજી પણ સાથે પધાર્યા હતા. શ્રીઆચાર્યજીમહાપ્રભુ તત્કાલ ઉઠિને શ્રીરઘુનાથજીને શ્રીમર્યાદાપુરુષોત્તમાય નમઃ।। શ્રીમહાપ્રભુજીએ શ્રીરઘુનાથજીનો ભલી-ભાંતિ સન્માન કર્યુ.

જ્યારે શ્રીઆચાર્યજીએ શ્રીરઘુનાથજીને શ્રીભાગવત સંભળાવ્યુ ત્યારે કહ્યું જે શ્રીમર્યાદા પુરુષોત્તમાય નમઃ।। તેનું શ્રીહનુમાનજીને ખોટું લાગ્યુ, અને પોતાની પુછ ફરફરાવી. ત્યારે શ્રીરઘુનાથજી હનુમાનજી પર બરજ્યા, જે ભલું છે, આપણને શ્રીમર્યાદા પુરુષોત્તમ કહે છે. એ શું થોડું છે ?

શ્રીમહાપ્રભુજીએ શ્રીસુબોધિનીજીમાં શ્રીરામના સ્વરૂપનો ખ્યાલ અનેક સ્થળે આપ્યો છે. શ્રીહરિરાયચરણએ જયન્તી વ્રત અને ઉપવાસનો ભાવ સમજાવતા આજ્ઞા કરી છે કે **रघुनाथो रसात्मैव धर्ममर्यादया युतः** ધર્મમર્યાદાથી યુક્ત શ્રીરામચન્દ્રજી રસાત્મા જ છે. જ્યારે શ્રીકૃષ્ણ માટે આજ્ઞા કરી છે કે **कृष्णः पुष्टि रसात्मैव रसमर्यादया युतः** રસમર્યાદથી યુક્ત પુષ્ટિ રસ સ્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણચન્દ્ર ભગવાન છે. આથી શ્રીરામ-મર્યાદા પુરુષોત્તમ અને શ્રીકૃષ્ણ પુષ્ટિ પૂર્ણ પુરુષોત્તમ પરબ્રહ્મના અવતાર છે. શ્રીમહાપ્રભુજી શ્રીસુબોધિનીજીમાં તેથી આજ્ઞા કરે છે કે-ભગવાન શ્રીરઘુનાથજી પૂર્ણરૂપે પ્રકટ્યા (૨-૭ શ્લોક ૨૩), તેઓ હાસપેશલત્વ એટલે હાસ્યની સુંદરતાનો અવતાર છે. (ભગવાનના જુદા જુદા અવતારોની મનમાં ધારણા કરવાના શઆલોક શ્રીભાગવત ૨-૨-૮ થી ૧૩ શ્લોકમાં વર્ણન છે, તથા કયા અવતારો કેવી રીતે ધારણા કરવી તેનું વર્ણન શ્રીભા.૨-૭ માં અધ્યાયમાં છે) એ હાસ્ય સુંદરતાના ત્રણ પ્રકાર છે. ૧)કૃપા કરનાર, ૨)મોહ મટાડનાર, અને ૩)ગર્વ મટાડનાર.

શ્રીરામનું કૃપા કરનાર સુંદર હાસ્યનું સાત્વિક સ્વરૂપ સમજાવતાં શ્રીમહાપ્રભુજી આજ્ઞા કરે છે કે અસુરોના ત્રાસથી તોબા પોકારનારા દેવોને ૧)જ્યારે બ્રહ્માજીએ કહ્યું કે ભગવાન તમને દુઃખમુક્ત કરવા પ્રસન્નતાથી અવતાર લેશે આથી શ્રીપ્રભુએ કલા એટલે પરમ કાંતિસ્વરૂપ શ્રીસીતાજી સાથે અવતાર લીધો. ૨) કલા એટલે ઋષિઓ-તેમને યજ્ઞાદિ ધર્માચરણમાં સંકટ પડ્યુ ત્યારે તેમનાં રક્ષણ માટે અવતાર લીધો. ૩) કલા એટલે સંકર્ષણ-એટલે ક્લેશ (કલા-ઈશ), સંકર્ષણના ઈશ વાસુદેવ. સંકર્ષણ દ્વારા ઇન્દ્રજીતનો અને વાસુદેવ દ્વારા જ્ઞાનભક્તિના પ્રચાર માટે શ્રીરામનો અવતાર લીધો. (શ્રીવાલ્મીકિ રામાયણમાં શ્રીરામે પોતાના ભક્તોને ઠેર ઠેર સદ્‌બોધ આપ્યો છે).૪) ઈક્ષ્વાકુ રાજા ભક્ત હતો. તેથી તેના વંશમાં પ્રગટ થઇ તેનો ઉદ્ધાર

કર્યો. ૫) દશરથરાજા પિતા-ગુરુ હતા, તેમની આજ્ઞા માની વનવાસ કર્યો. જોકે આચાર્ય અને સુજ્ઞજનોએ શાસ્ત્ર વાક્યથી શ્રીરામને આ આજ્ઞા ન માનવી જોઇએ તથા વનવાસ ન કરવો જઇએ તે સમજાવ્યુ હતું, છતાં મર્યાદાવતાર શ્રીરામે પિતૃ-આજ્ઞાનો પરમ ધર્મ અતિ સ્નેહપૂર્વક સ્વીકાર્યો હતો. *પિતૃદેવો ભવ*, એ શ્રૃતિ વચન પાળ્યુ હતું. ૬) શ્રીરામ વાસુદેવ છે તેથી વ્યુહ દ્વારા સમગ્ર અયોધ્યાને વૈકુંઠમાં લઇ ગયા.

શ્રીરામનું મોહ કરનાર રાજસ હાસ્યનું સ્વરૂપ આ છે કે શ્રુતિવચન પ્રમાણે *વનમાં વસવાનું સ્ત્રી સાથે મુખ્ય નથી અને તેથી પુરુષ સાથે સ્ત્રીનો વનવાસ પૂર્ણ ન કહેવાય*. છતાં દેવતાઓની ઇચ્છા રાવણના નાશની હતી, તેથી શ્રીસીતાજીને સાથે રાખ્યાં અને ચૌદવર્ષ વનવાસ સેવ્યો. અહિં શ્રીરામે દેવોનો સંકલ્પ પૂરો કરવા રાવણાદિના નાશ માટે છાયારૂપ શ્રીસીતાજીનું હરણ કરાવ્યું. અને તે દ્વારા સ્ત્રી વિરહના અવર્ણનીય ભાવો જગતને આપ્ય, શ્રીરામ માનવ છે, ભગવાન નથી આવા ભાવ જગતમાં ફેલાવ્યા. વળી શ્રીસીતાવિરહથી રોષે ભરાયેલા શ્રીરામે સમુદ્રરૂપ સેતુબન્ધની રચના કરાવી.

શ્રીરામનું ગર્વ મટાડનાર તામસ હાસ્યનું સ્વરૂપ આ છે: ઇન્દ્રના ઐરાવત હાથીએ રાવણનો નાશ કરવા પોતાનાં દંતશૂળો રાવણની છાતીમાં માર્યા, ત્યારે તે દંતશૂળો છાંતીને કંઇ કરી શક્યાં નહીં ઉલટા તે દંતો ચૂર્ણ થઇ ગયા ને તેની ધોળી રજકણો ચારે બાજુંએ ઉડી દિશાઓને ધોળી કરી નાખી. આવા મહાબળવાન દશમાથાવાળા રાવણે શ્રીસીતાહરણ કર્યુ અને ગર્વથી હસવા લાગ્યો કે મારા જેવો ચરાચરમાં કોણ છે? અને શ્રીરામ જેવો નરદેહવાળા એક માથાવાળા શત્રુને જીવતો શા હિસાબમાં? આવા રાવણના ગર્વ પણ શ્રીરામે તોડ્યો તથા શ્રીલક્ષ્મણજી દ્વારા ઇન્દ્રજીતને મરાવ્યો.

શ્રીદ્વારકાંધીશ શ્રીગોકુલેશની શ્રીરામ સાથે સરખામણી કરતાં શ્રીમહાપ્રભુજી આજ્ઞા કરે છે કે *કારણકે શ્રીગોકુલેશ જ શ્રીરઘુનાથ હતાં, તે જ બધી સામગ્રી લઈને (ફરી ભૂતલ ઉપર) પધાર્યા હતાં. શ્રીબલદાઉ તે જ શ્રીલક્ષ્મણજી હતાં શ્રીરુક્મિણી તેજ શ્રીસીતા હતાં. યાદવો તે વાનરો હતા. દ્વારકાં તે જ અયોધ્યા હતી. અને ગોમતી તેજ સરયૂ હતી.*

શ્રીરામનું સ્વરૂપ સમજાવતાં શ્રીમહાપ્રભુજી આજ્ઞા કરે છે કે સેતુ-બન્ધન અલૌકિક કાર્ય છે, લંકાદાહ રાક્ષસોને વધ તથા રાવણનો મર્યાદારહિત વધ તે મુખ્ય પુષ્ટિ છે. જ્યારે સીતાપતિ હોવું એ પણ મુખ્ય પુષ્ટિ છે. કારણકે ભયરહિત હોય તે પતિ હોય છે. શ્રીરામમાં કોઈ જાતનો વિકાર ન હોવાથી સર્વ દોષ વિનાના છે. તેથી તેમનું ચરિત્ર લોકોના પાપોનો નાશ કરનારૂ છે.

આવા શ્રીરામ જેઓ મર્યાદા અને પુષ્ટિ સ્વરૂપ છે તેમને શ્રીહનુમાનજીએ શ્રીમર્યાદા-પુરુષોત્તમાય નમઃ, એવું નામ કહેતા શ્રીમહાપ્રભુજીના મુખથી સાંભળ્યુ ત્યારે તેમનું મન દુભાયું, પણ શ્રીરામે તેમના મનનું સમાધાન કર્યું.

પરાક્રમનો નાશ ન થવો એ પુરુષોત્તમ પ્રભુનું અસાધારણ લક્ષણ છે. વળી શ્રીરામ *પ્રમાણાત્મા* છે, કારણકે શ્રીરામે ભૂતળ ઉપર બિરાજી વેદમાર્ગથી વિરુદ્ધ જરાપણ આચરણ કર્યું નથી. વળી શ્રુતિઓ (વેદો) પ્રભુનું સ્તવન કરે છે, એટલે વેદસ્વરૂપ શ્રીરામ છે. અને અનુભવરૂપે પરમાત્માનાં દર્શન થાય છે તે પણ શ્રીરામ છે. આમ શ્રીમર્યાદાપુરુષોત્તમ પણ શ્રીરામના નામનું ઉત્તમ દ્યોતક છે. પુરુષોત્તમ સહસ્રનામમાં વિવિધ ચરિત્રરૂપે શ્રીરામના ૫૯ નામો શ્રીમહાપ્રભુજીએ વર્ણાવ્યા છે; તેમાં સુગ્રીવ, અંગદ વગેરે કરતાં શ્રીહનુમાનજીને પ્રમુખ્ય ભક્ત ગણાવ્યા છે. એટલે મર્યાદાવિશેષ હોવાથી

શ્રીમર્યાદાપુરુષોત્તમ નામે શ્રીરામ ઓળખાય છે એ સ્વાભાવિક છે. બાકી જગત અને જીવ એ પણ ભગવન્મય છે અને ભગવત્સ્વરૂપ રૂપ છે. જે કાંઇ ફેર દેખાય છે તે કેવળ તેના આવિર્ભાવ-તિરોભાવને લીધે છે. જેને ભક્તિ સિદ્ધ થઇ છે તેને બધે જ ભગવાનની લીલા વિલસતી દેખાય છે તે પુષ્ટિસિદ્ધાંતનું મર્મ છે.

ઇતિ શુભમ્

.. શ્રીગોકુલનાથકી જય ..